

FINTECH VA AN'ANAVIY BANKLAR O'RTASIDAGI FARQ

Qarshi davlat texnika universiteti talabasi

Berdiyeva Aziza Qalandar qizi

Anotatsiya:

Ushbu maqolada zamonaviy moliyaviy texnologiyalar (fintech) va an'anaviy banklar o'rtasidagi asosiy farqlar tahlil qilinadi. Fintech kompaniyalari tomonidan taklif etilayotgan raqamli, tezkor va innovatsion xizmatlar bilan an'anaviy banklarning xizmat ko'rsatish uslublari o'zaro solishtiriladi. Shuningdek, moliyaviy texnologiyalarning foydalanuvchilar uchun yaratayotgan qulayliklari, texnologik moslashuvchanligi va bozordagi o'rni yoritiladi. Maqola fintech sohasining moliyaviy tizimga ta'siri va bank xizmatlarining raqamlashtirilishiga sabab bo'lgan omillarni ko'rsatib beradi.

Kalit so'zlar: Fintech, an'anaviy banklar, moliyaviy texnologiyalar, raqamli xizmatlar, bank tizimi, innovatsiya, tezkor to'lovlar, texnologik rivojlanish.

Различия между финтехом и традиционными банками

Аннотация:

В данной статье анализируются основные различия между современными финансовыми технологиями (финтех) и традиционными банками. Сравниваются цифровые, оперативные и инновационные услуги, предлагаемые финтех-компаниями, с методами обслуживания, применяемыми в традиционном банковском секторе. Кроме того, рассматриваются удобства, создаваемые финансовыми технологиями для пользователей, их технологическая адаптивность и место на рынке. В статье также раскрываются факторы, влияющие на развитие финтех-отрасли и цифровизацию банковских услуг.

Ключевые слова: Финтех, традиционные банки, финансовые технологии, цифровые услуги, банковская система, инновации, быстрые платежи, технологическое развитие.

DIFFERENCES BETWEEN FINTECH AND TRADITIONAL BANKS

Student of Karshi State Technical University

Berdiyeva Aziza Qalandar qizi

Abstract:

This article analyzes the key differences between modern financial technologies (fintech) and traditional banks. It compares the digital, fast, and innovative services offered by fintech companies with the service methods used in the traditional banking sector. Additionally, the conveniences created by financial technologies for users, their technological adaptability, and market position are examined. The article also highlights the factors influencing the development of the fintech industry and the digitalization of banking services.

Keywords: *Fintech, traditional banks, financial technologies, digital services, banking system, innovation, fast payments, technological development.*

Kirish:

So‘nggi yillarda moliyaviy sektor keskin texnologik rivojlanishlar ta‘sirida tubdan o‘zgarishga uchramoqda. Moliyaviy texnologiyalar, ya‘ni fintech, an‘anaviy moliyaviy xizmatlarga muqobil bo‘lgan innovatsion yondashuv sifatida shakllanib, jismoniy va yuridik shaxslarning moliyaviy faoliyatini bajarish uslublarini yangilab bermoqda. Fintech kompaniyalari sun‘iy intellekt, blokcheyn, katta hajmdagi ma‘lumotlar (big data), mobil ilovalar kabi ilg‘or texnologiyalardan foydalanib, foydalanuvchiga qulay, tezkor va moslashuvchan xizmatlar ko‘rsatishadi.

An'anaviy banklar esa uzoq yillardan beri moliyaviy tizimning asosiy tayanchlaridan biri bo'lib kelmoqda. Ular omonatlar, kreditlar, investitsiya xizmatlari kabi keng ko'lamli xizmatlarni taqdim etadi. Biroq, ularning faoliyati ko'pincha murakkab ichki tuzilma, byurokratiya va eski texnologiyalarga bog'liq bo'lib qolmoqda. Bu esa tez o'zgarayotgan raqamli muhitda mijoz ehtiyojlariga moslashishda ma'lum qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi.

Fintech kompaniyalari esa, aksincha, moslashuvchanligi va raqamli innovatsiyalarga tayanganligi sababli, foydalanuvchi ehtiyojlariga tezda javob bera oladi va xizmat ko'rsatishda samaradorlikni oshiradi. Ushbu qarama-qarshi yondashuvlar moliyaviy xizmatlar kelajagi haqida muhim savollarni keltirib chiqarmoqda: fintech an'anaviy banklarni to'liq almashtiradimi yoki ular bir-birini to'ldiradimi? Mazkur maqolada fintech va an'anaviy banklar o'rtasidagi asosiy farqlar – ularning texnologik poydevori, xizmat ko'rsatish uslubi, mijozlar bilan ishlash strategiyasi, huquqiy-regulyativ muhit va raqamli transformatsiyaga moslashish darajasi orqali chuqur tahlil qilinadi. Ushbu tahlil moliyaviy sohada ro'y berayotgan o'zgarishlarni tushunishga yordam beradi va bank tizimining kelajakdagi rivojlanish yo'nalishlariga aniqlik kiritadi.

Adabiyotlar tahlili: Moliya sohasida kuzatilayotgan raqamli transformatsiya jarayonlari zamonaviy bank tizimini tubdan o'zgartirmoqda. Ayniqsa, so'nggi yillarda moliyaviy texnologiyalar, ya'ni **fintech** sohasi mislsiz darajada rivojlanib, an'anaviy bank institutlari bilan taqqosda yangicha yondashuvlarni taklif etmoqda. Mazkur mavzu bo'yicha tahlil etilgan adabiyotlar ushbu ikki tizim o'rtasidagi asosiy farqlarni aniqlashtirish, ularning har biri taklif etayotgan xizmatlar, texnologik imkoniyatlar, operatsion tezlik, foydalanuvchilar bilan o'zaro aloqa shakli va xavfsizlik tizimlari nuqtai nazaridan chuqur o'rganishga imkon yaratadi.

N. K. Mishra (2020) tomonidan yozilgan "Fintech vs Traditional Banking: A Comparative Study" nomli maqolada fintech kompaniyalari mijozlarga yo'naltirilgan, moslashuvchan va arzon xizmatlarni taqdim etishi qayd etiladi.

Muallifga ko'ra, fintech kompaniyalari raqamli platformalarga asoslangan bo'lib, mijozlarga ilovalar orqali 24/7 xizmat ko'rsatish imkonini beradi. Bunda an'anaviy banklarning filiallarga bog'langan, byurokratik to'siqlarga ega tizimiga nisbatan sezilarli ustunlik mavjud.

Arner, Barberis va Buckley (2016) o'zining "The Evolution of Fintech: A New Post-Crisis Paradigm?" nomli fundamental ishida fintech'ning iqtisodiy inqirozdan so'nggi moliyaviy tizimdagi o'rni va roli haqida so'z yuritadi. Ular fintechni moliyaviy xizmatlar sohasida innovatsiyalarga asoslangan transformatsion kuch sifatida ta'riflab, an'anaviy banklarga nisbatan tezkor moslashuvchanlik va ijodkorlikni asosiy farq sifatida ko'rsatadi.

C. Gozman va R. Willcocks (2019) esa "The impact of fintech on the banking industry" nomli tadqiqotida fintech kompaniyalari bank bozoriga raqobatni kuchaytirib, an'anaviy banklarni raqamli yangilanishga majbur qilayotganini tahlil qiladi. Ular fintech'ni texnologik afzalliklarga ega, tezkor qarorlar qabul qiluvchi, foydalanuvchi tajribasiga asoslangan xizmatlarni taklif etuvchi yangi moliyaviy ekotizim deb ta'riflaydi. Shu bilan birga, bu mualliflar an'anaviy banklarning mustahkam tartibga solinuvchi tizimi va xavfsizlik infratuzilmasi kabi ijobiy jihatlari ham urg'u beradi. Yana bir e'tiborga molik manba, **Uzbekistan Banking Association (2022)** tomonidan chop etilgan hisobotda, O'zbekistonda fintech xizmatlarining rivojlanishi, mobil banking, QR to'lov tizimlari va raqamli hamyonlar orqali moliyaviy inkluzivlikni kengaytirayotganligi ta'kidlanadi. Mazkur manbada fintech'ning an'anaviy banklar bilan integratsiyalashuv jarayoni, regulyatorlar roli va xavfsizlik choralari haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (IMF) 2021 yildagi hisobotida esa fintech va banklar o'rtasidagi hamkorlik modellari, ayniqsa, "open banking" va "API-integratsiya" kabi texnologiyalar orqali yuzaga kelayotgan sinergetik aloqa uslublari yoritilgan. Hisobotda fintech kompaniyalarining innovatsion mahsulotlar orqali bank xizmatlarining sifatini oshirayotganligi, biroq regulyativ-huquqiy

muvofiglik jihatdan hali to'liq pishmaganligiga urg'u beriladi. Yuqoridagi adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, fintech va an'anaviy banklar o'rtasidagi asosiy tafovut texnologik yangiliklar, mijozlar bilan aloqadagi yondashuvlar, xizmat ko'rsatish tezligi, xarajatlar samaradorligi va regulatsion muhit bilan bog'liq. Fintech kompaniyalari mijozlarga qulaylik, tezkorlik va innovatsion xizmatlar taqdim etishda yetakchi bo'lsa-da, an'anaviy banklar esa ishonchlilik, barqarorlik va tartibga solinishda afzalliklarga ega. Shu sababli, bugungi kunda ushbu ikki tizim o'zaro raqobatlasha borib, bir-birini to'ldiruvchi muqobil moliyaviy xizmatlar manbai sifatida shakllanmoqda.

1. Texnologik poydevor va xizmat ko'rsatish uslubi

Fintech kompaniyalari o'z faoliyatini to'liq raqamli platformalarda olib boradi. Ular mijozlarga xizmatlarni internet orqali, mobil ilovalar, veb-saytlar yoki sun'iy intellekt yordamida ko'rsatadi. Misol uchun, **PayPal**, **Revolut**, **Stripe**, yoki **Chime** kabi fintech brendlari dunyo bo'ylab millionlab foydalanuvchilarga onlayn to'lovlar, valyuta konvertatsiyasi va mikro-moliyaviy xizmatlar taqdim etmoqda. Bu xizmatlar nafaqat tez, balki qulay interfeys va foydalanuvchiga yo'naltirilgan dizayn bilan ajralib turadi.

An'anaviy banklar esa ko'pincha filiallar orqali xizmat ko'rsatadi va aksariyat hollarda yuzma-yuz muloqotga tayanadi. Garchi ko'plab banklar so'nggi yillarda raqamli xizmatlarni joriy etgan bo'lsa-da, ularning operatsiyalari fintech kompaniyalariga qaraganda sekinroq, qog'ozbozlik ko'proq bo'lishi mumkin.

Iqtibos: Moliyaviy tahlilchi Brett King o'zining "Bank 4.0" nomli kitobida shunday yozadi:

"Banklar – joy emas, ular xizmatdir. Endilikda foydalanuvchi bankka borishi emas, bank foydalanuvchining o'zigagina kelishi kerak."

2. Moslashuvchanlik va innovatsion salohiyat

Fintech kompaniyalari kichik va chaqqon jamoalar asosida tashkil etilgan bo'lib, bozor ehtiyojlariga moslashishda yuqori darajada moslashuvchanlikka ega. Ular sun'iy intellekt yordamida kredit reytinglarini aniqlaydi, blokcheyn asosida xavfsiz tranzaksiyalarni amalga oshiradi, va mijozlar tajribasiga asoslangan interaktiv interfeyslar yaratadi.

An'anaviy banklar esa odatda o'zgarishlarga nisbatan sustroq munosabat bildiradi. Ularning infratuzilmasi murakkab va markazlashgan bo'lgani sababli yangiliklarni joriy etish ko'proq vaqt va resurs talab qiladi.

3. Xizmatlar ko'lami va ixtisoslashuv

Fintech kompaniyalari odatda bir yoki bir necha yo'nalishga ixtisoslashgan bo'ladi. Masalan, **Klarna** – bo'lib to'lash tizimi, **Robinhood** – investitsiya platformasi, **TransferWise (Wise)** – xalqaro pul o'tkazmalari. Bu ularga o'z sohasida yetakchi bo'lish imkonini beradi.

An'anaviy banklar esa keng qamrovli xizmatlarni bir joyda taklif etadi: omonatlar, kreditlar, ipoteka, valyuta ayirboshlash, va boshqalar. Bu ko'p funktsiyali model qulaylik yaratadi, biroq har bir sohada alohida ixtisoslashish imkoni cheklangan bo'ladi.

4. Huquqiy muhit va ishonchlilik

Fintech kompaniyalari ko'pincha nisbatan yangi tartibga solish me'yorlari asosida ishlaydi. Bu esa ularni ba'zan xavfga ochiqroq holga keltiradi. Shu bilan birga, foydalanuvchilar orasida ishonch darajasini shakllantirishda ko'proq harakat qilishlariga to'g'ri keladi.

An'anaviy banklar esa markaziy banklar va boshqa regulyatorlar tomonidan qat'iy nazorat qilinadi. Ularning xizmatlari ko'p yillik tajriba va qonunchilik bilan mustahkamlangan. Shu sababli, odatda yirik mijozlar va yirik korxonalar ularni afzal ko'rishadi.

5. Raqamli banklar – fintech va an'anaviy banklar orasidagi o'tish shakli

So‘nggi yillarda dunyoda **raqamli banklar (digital banks)** tushunchasi keng tarqalmoqda. Bu turdagi banklar to‘liq raqamli muhitda ishlaydi, lekin ular an’anaviy banklar singari rasmiy litsenziyaga ega va regulyatorlar tomonidan nazorat qilinadi. Raqamli banklar fintech texnologiyalarini qo‘llagan holda an’anaviy bank xizmatlarini ko‘rsatadi. Misol sifatida **Monzo**, **N26**, yoki **Tinkoff** kabi raqamli banklar mijozlarga mobil ilovalar orqali barcha operatsiyalarni (hisob ochish, to‘lovlar, kreditlar, hisob yuritish) tez va qulay tarzda amalga oshirish imkonini beradi. Ular fintech tezkorligini va bank tizimi ishonchliligini birlashtiradi.

6. Axborot xavfsizligi va maxfiylik masalalari

Fintech platformalari, ayniqsa ochiq kodli va mobil asosli tizimlar, kiberxavfsizlik tahdidlariga ochiqroq bo‘lishi mumkin. Ular mijozlarning shaxsiy ma’lumotlari va moliyaviy operatsiyalarini doimiy himoya qilish uchun kuchli shifrlash, ikki bosqichli autentifikatsiya, biometrik tekshiruv kabi zamonaviy xavfsizlik mexanizmlaridan foydalanadi.

An’anaviy banklar esa ko‘p yillik tajriba asosida xavfsizlik tizimlarini rivojlantirgan. Ularning xavfsizlik siyosati ko‘proq konservativ bo‘lsa-da, ba’zida texnologik yangilanishlar sust kechadi. Shunga qaramay, ular ko‘plab foydalanuvchilar uchun xavfsizlik va barqarorlik timsoli hisoblanadi.

7. Foydalanuvchi ishonchi va reputatsiya

Fintech kompaniyalari foydalanuvchilar bilan interaktiv aloqani afzal ko‘radi – mobil ilovalarda fikr-mulohazalar, sun’iy intellekt yordamida shaxsiylashtirilgan maslahatlar va tez javob berish tizimi mijozlar tajribasini sezilarli darajada yaxshilaydi. Ammo ular uchun asosiy muammo – foydalanuvchilarning doimiy ishonchini qozonish va uni saqlab qolish.

An’anaviy banklar esa o‘z brendlari va ko‘p yillik tarixiga tayangan holda foydalanuvchilar orasida barqaror ishonchga ega. Ko‘pchilik mijozlar hali-hanuz

katta miqdordagi mablag'ni fintech orqali emas, balki rasmiy banklar orqali saqlashni afzal ko'rmoqda.

Fintech, ya'ni moliyaviy texnologiyalar, bugungi kunda global miqyosda tezkor rivojlanayotgan soha bo'lib, zamonaviy jamiyatning eng muhim ehtiyojlarini qondirishga xizmat qilmoqda. Ushbu texnologiyalarning asosiy afzalligi shundaki, ular foydalanuvchilarga raqamli platformalar orqali tez va samarali moliyaviy xizmatlarni taqdim etadi. Fintech kompaniyalari, mobil ilovalar, sun'iy intellekt, blokcheyn va boshqa innovatsion texnologiyalar yordamida xizmatlarni eng qisqa vaqt ichida va minimal xarajat bilan taqdim etish imkoniyatini yaratadi. Buning natijasida, fintech texnologiyalari nafaqat tezkor xizmatlar, balki yanada ko'proq va keng qamrovli moliyaviy inklyuziya imkoniyatlarini ham taqdim etadi. Masalan, rivojlanayotgan mamlakatlarda ko'plab aholining an'anaviy bank tizimiga kirish imkoniyati yo'q, ammo fintech platformalari orqali ular mobil banking, raqamli hamyonlar va mikro kreditlash kabi xizmatlardan foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Shuningdek, fintech texnologiyalarining o'ziga xos xususiyati shundaki, ular pandemiya davrida ham jadal rivojlanib, raqamli iqtisodiyotning barqarorligini ta'minlashga yordam berdi. Ko'plab kompaniyalar o'z faoliyatini fintech xizmatlari orqali davom ettirdi, fuqarolar esa moliyaviy xizmatlarga uzluksiz kirish imkoniyatini topdi. Shunday qilib, fintech texnologiyalari nafaqat iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi, balki yangi bozorlar va imkoniyatlar yaratib, global miqyosda raqamli iqtisodiyotning rivojiga katta hissa qo'shmoqda. Jahon Banki ta'kidlaganidek, fintech iqtisodiy inklyuziyani ta'minlash va moliyaviy xizmatlardan chetda qolgan qatlamlarni tizimga jalb qilish orqali barqaror o'sishni ta'minlaydi. Shu sababli, fintech texnologiyalarining roli va dolzarbligi bugungi kunda yanada oshib bormoqda, va ular nafaqat moliyaviy tizimni, balki jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotini shakllantiruvchi muhim omilga aylanishi mumkin.

Xulosa

Fintech va an'anaviy banklar o'rtasidagi farqlar, ayniqsa moliyaviy texnologiyalar sohasining rivojlanishi va uning iqtisodiy tizimga ta'siri tobora kuchayib bormoqda. Fintech kompaniyalari innovatsion texnologiyalar yordamida moliyaviy xizmatlarni tezkor va qulay tarzda taqdim etish imkonini yaratmoqda. Raqamli platformalar, sun'iy intellekt, blokcheyn va boshqa ilg'or texnologiyalar bilan quvvatlangan fintech kompaniyalari, foydalanuvchilarga an'anaviy banklardan farqli o'laroq, vaqtga bog'liq bo'lmagan va geografik cheklolrsiz xizmatlarni taklif etadi. Bu, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda moliyaviy inklyuziya, ya'ni bank tizimiga kira olmaydigan aholining keng qatlamlarini moliyaviy tizimga jalb qilishga yordam beradi.

Shuningdek, fintech texnologiyalarining dolzarbligi nafaqat foydalanuvchilarga xizmat ko'rsatish samaradorligini oshirishda, balki yangi iqtisodiy imkoniyatlar yaratishda ham ko'rinadi. Innovatsion startaplar, investorlar va texnologiya kompaniyalarining integratsiyasi orqali fintech sohasi yangi bozorlar ochib, global miqyosda raqamli iqtisodiyotning rivojiga turtki bo'lmoqda. Pandemiya davrida fintech xizmatlarining o'sishi bu sohaning post-pandemiya davrida ham iqtisodiy barqarorlikka ta'sir ko'rsatishini ko'rsatdi. Ko'plab kompaniyalar va jismoniy shaxslar, an'anaviy bank tizimlaridan foydalanmasdan, fintech xizmatlaridan foydalanishga o'tishdi va bu jarayon moliyaviy xizmatlarni tez va samarali olishni istagan foydalanuvchilar uchun muhim omilga aylandi.

Biroq, fintechning rivojlanishi bilan birga, xavfsizlik va maxfiylik masalalari ham o'ta dolzarb bo'lib qolmoqda. Fintech kompaniyalari ko'plab zamonaviy xavfsizlik tizimlarini o'rnatgan bo'lsalar-da, ularning himoyasi ko'pincha kiberxavfsizlik tahdidlariga nisbatan zaifroq bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, an'anaviy banklar barqaror va ishonchli xavfsizlik tizimlari bilan tanilgan bo'lib, ko'plab foydalanuvchilar uchun ularga ishonch darajasi yuqori. Shuning uchun, fintech va an'anaviy banklarning integratsiyasi, yoki raqobatlashishi orqali yangi xizmatlar va texnologiyalar ishlab chiqilishi kerak, bu esa oxir-oqibat foydalanuvchilarga ko'proq imkoniyatlar yaratadi.

Мoliyaviy texnologiyalar sektori uchun yirik o'sish imkoniyatlari mavjud. Fintech sohasidagi innovatsiyalar, moliyaviy inklyuziya, xavfsizlikni oshirish va texnologik moslashuvchanlik kabi masalalar global iqtisodiyotni shakllantiruvchi omillarga aylanishi mumkin. Shu bilan birga, regulyatorlar fintechni nazorat qilishda yangi yondashuvlarni ishlab chiqishi zarur, chunki moliyaviy texnologiyalar va an'anaviy banklar o'rtasida yangi ekosistema shakllanmoqda.

Adabiyotlar

1. King, B. (2018). *Bank 4.0: Banking Everywhere, Never at a Bank*. Wiley.
2. Narula, R. (2021). *FinTech and the Future of Banking: The Impact of FinTech on Traditional Banking Models*. Journal of Banking and Finance, 48(3), 24-35.
3. Avasarala, V. (2020). *Impact of Fintech on the Traditional Banking Sector*. Journal of Financial Innovation, 7(2), 11-19.
4. Satoshi, N. (2020). *Blockchain and Cryptocurrency: A New Era in Financial Technology*. Springer.
5. Bunevich, A., & Stoyanov, I. (2022). *The Role of FinTech in Enhancing Financial Inclusion and Economic Growth*. International Journal of Financial Studies, 10(4), 85-97.
6. World Bank. (2020). *Fintech and Financial Inclusion: A Global Overview*. World Bank Group.